

Dobozi Eszter

AZ ELHÍVOTT EMBER DRÁMÁJA

- DEBRECZENI TIBOR: „ÉS KI AZ A PÁL?” -

„A színház eleve szakrális művészet, mivel csakis a transzcendens utalás képes annak is, ami a színpadon történik, s annak is, amire a színpad utal, megadni a jelenlét igazságát.” Pilinszky fogalmaz így 1967-ben (Szakrális színház?), amidőn a színház megújulásának esélyeiről gondolkodik.

Mintha ennek a várakozásnak felelne meg az „*És ki az a Pál?*” című monodráma. A helyszín egyszerre idézi a szabadságától megfosztott ember bezártságát, kazamaták mélyének nedvességét, a penész szúrós szagával átítatott hangulatát, és egyszerre román kori templomok félhomályának már-már tömbyszerűen súlyos áhítatát. A játéktér tagoltsága a bazilikák strukturáltságára emlékeztet. A stilizált kellékek, berendezési tárgyak térbeli elhelyezkedésében mintha Krisztus keresztje rajzolódna ki. A terem közepén kialakított színtérnek - melyet kétoldalt a nézők széksorai szegélyeznek - egyik végében álló pulpitusszerű hasáb olykor szószékszerű alkotmányként funkcionál, s közegében az égi és földi szféra közötti lebegés, a megszentelődés, az átlényegülés, a transzcendenssel való érintkezés állapotait jeleníti meg a Pál szerepét játszó színész. Szemközt éli meg a dráma belső konfliktusait. Amikor itt megáll, hol a vívódó, büntudattal küzdő, hol a haragvó, a büntetést osztó, méltatlankodó - egyszóval a szenvedő ember arcát veszi magára. A tér közepén kimerevített képben egyszer áttűnik a megfeszített Krisztusé. A Jézus hívévé szegődött Pál élettörténetében így mintha megismétlődne az Isten-gyermek drámája.

A kereszténység történetének nagy alakját, Pál apostolt sokan és sokat idézték költőink, íróink az elmúlt néhány évben, de különösen 1989-90 tájékán. Sokan jártak ezekben az években a damaszkuszi úton. Sokan ismertek az üldözösből hívővé vált Pál sorsában a magukéra - kik stílust, gondolkodásmódot, világnézetet váltottak a személyiség természetes változási folyamatait átélve, belső kényszerektől indítatva, avagy a politika fordulataihoz igazodva. Az „*És ki az a Pál?*” című dráma szerzője azonban nem ezt a motívumot ragadta ki elsősorban a bibliai történetből. Nem egyszerűen a Saulusból Paulusszá válás drámája bomlik ki a néző előtt, de minden értelmiségi alkatú emberé, minden eszmék iránt fogékonyé, szellemiekben élő, szellemekkel táplálkozó, azé a teremtményé, aki

életét a küldetésesség súlyával, netán a kiválasztottság tudatával megterhelve éli végig.

A monodráma Pál apostolt Rómában láthatjuk mindvégig - szobafogságban. A falak közé szorítottság körülményei között - megfosztva természetes, cselekvő létformájától - a máskor a világban hasznosuló életenergia most visszafordul önnön eredetére. Pál földézi mindazt, ami megtérése óta vele történt. Lukács kéziratát: az Apostolok cselekedeteit, a maga, gyülekezetekhez írott leveleit olvasva szigorú önvizsgálatot tart. A gyülekezetteremtő akarat el lehetetlenülve, célpontjától elszakítva, visszafojtva forrong a darab egyetlen hősenek lelkében, elméjében. Hatalmas energiatöbblet ez, amely kitörési pontját nem lelven, önpusztító erővé válhat s válik. Pál már-már meghasonlik önmagával, a szellemi-összeomlás határára kerül harcainak újraélesztésével, magával való viaskodásában.

A dráma első részében identitászavarával bajlódik, azzal, ahogyan valójában sosem tudja feldolgozni a népétől való eltávolodását, a zsidóságból való kítaszítottságát: „nagy az én szomorúságom és szüntelen fájdalom van az én szívemben. Mert azt kívánám, hogy inkább én legyek átok alatt, Krisztustól elszakítva az én fest szerinti rokonom helyett, akik izraeliták, akiké a fiúság és a dicsőség, a szövetségek és törvényadás, az istentisztelet és az ígélet, akiké az ősatyák, és akik közül származik a Krisztus test szerint, aki Isten mindenek felett, áldott legyen mindörökké.”

A második részben az elhívott ember vallomását hallhatjuk: arról a fordulatról, amely Saulusból Paulusszá változtatta őt, az elragadtatásáról, arról a különös átlényegülésről, amely a mindennapok emberében hol értetlenséget, hol elutasítást vált ki. A beavatottsággal, a földöntúli titkok tudásával ím most - ahogyan népéből - mintha az emberi szférából, természetes emberi pozíciójából is kiüzetne. „Nem vagyok bolond, ... hanem igaz és józan beszédet szólok” - jelenti ki Agrippa király és Fesztusz helytartó előtti beszédét felidézve. A küldetésesség, a benne működő kiválasztottság-tudat e ponton a népétől való elszakadásnak, a meg nem értettségnek és az üldözöttségnek, megbélyegzettségnek kontextusában sajátos eredetmagyarázatot kap.

Pál a harmadik részben kerül a legmélyebbre az önvizsgálat öngyötrő folyamatában. Tetteivel, fenyegető intelmeivel, szigorú ítéleteivel, a gyülekezetekhez írott leveleivel ütközteti a krisztusi élettelvetket, a kereszténység tanításait. Itt szűrődik le Pál vallomásaiból a fájdalmas felismerés, hogy az ember ember mivoltából fakadóan csupán törekedhet a legmagasabb rendű törvények betöltésére, de be sosem teljesítheti igazán a legnagyobb igazságokat.

Teremtényiségünkben mérhetetlenül kevesek vagyunk a szeretethez. Mert még az elvnek hirdetőjében is dúl a harc a megértés készsége, a megbocsátani tudás és a másoknak haragvó elutasítása, a minden mással és eltérővel szemben fellépő megsemmisítő indulat között.

Grotesznek tűnik a színpadi jelenet, mikor az ítélkező szólal meg, de láncon tartva, az eltévelyedettek ellen kiáltó - megkötözött. Mert lánc van a két csuklójára erősítve mindvégig a Pált alakító színésznek. S így emeli kezét áldást osztón, s így fenyegetőn, így tárulkozik fel az égnek - már-már lebegve és haljelujázva -, így kuporodik le töprengésében, így éneklé a Dávid-zsoltárt, a 130.-at a fájdalom roskatagságában: „Tehozzád teljes szívből kiáltok szüntelen, / E siralmas mélységből hallgass meg, Úristen!”

Pál cipeli magán a teremtényiség esendőségét, az embernek a világ méreteihez viszonyuló parányiságát. A dráma összetettségéből, jelentésének többszintűségéből következően hőse és története magában hordozza az ember egzisztenciális bizonytalanságát és az ember-lét abszurditását. „Óh Isten gazdagságának, bölcsességének és ismeretének mélysége! Milyen megfoghatatlanok az ő ítéletei, és milyen kiszámíthatatlanok az ő útjai.” Ez hangzik el az előadás első perceiben is, amint Pál kilép a gyermával megvilágított paraván mögül, s ugyancsak ez a mű végén, mielőtt még visszatérne ugyanoda, ahonnan kilépett. „Kegyelem nékem és békesség” - szólal meg aztán kétszer utoljára és elhalóan.

Debreczeni Tibor (a színjászó rendező, színjászó és drámapedagógiai szakkönyvek szerzője, kortárs költők műveiből szerkesztett színjátékok előadója) itt ismét kétszeresen alkotója a műnek. Ő a dráma szerzője és a hős színpadi megformálója, egy személyben. A műnek a Biblia részleteiből, Pál apostol leveleiből és az Apostolok cselekedeteiből, valamint önálló elemekből építkező lírai tisztaságú, nemesen emelkedett szövege visszahozza e színház világába azt, amiről úgy hittük, számunkra, ezredvégiek számára végérvényesen elveszett: a valódi tragédiák mélységét és katarzist. A játék őszinte átéltségével, a megszenvedettség hitelével az előadás ötven percen át folyamatosan fogva tartja a nézőt - köszönhetően Monzák Péter találó rendezői ötleteinek és elgondolásainak és Debreczeni Tibor kitűnő színészi-előadói teljesítményének. Nem utolsósorban, hiszen Debreczeni és Monzák színháza csaknem eszköztelen színház. A jelképes értelemmel bíró néhány színpadi kelléken kívül nem támaszkodhat a látványosság és a feldúsult eseményesség hatására. Az egyetlen szerepet formáló színész itt nagyon magára hagyottan, egyedül áll a néző előtt.

Mi, akik ott voltunk Nagykőrösön és Kecskeméten, és láttuk Debreczeni Tibor alkotását és játékát, tanúi voltunk valami megismételhetetlennek. Mert Nagykőrösön és Kecskeméten - abban a rég nem használt pincehelyiségben - új magyar dráma született.

W. B. Yeats

A HÁROMKIRÁLYOK

Most és mindörökké látja lelki szemem:
Tarka palástban a sápadt elégületlenek
elő- és eltűnnek a kékes éj-mélyeken
Agg arcaik miként eső-verte kövek
Ezüst sisakjaik billegnek té- s tova
S minden szemük merőn várná újra vakon
- hisz őket nem elégíté ki a Kálvária -
a kétes csodát az állati almokon.